

સંખ્યા પદ્ધતિ

સંખ્યા	સંખ્યા	કૂલ
એક અંકની સંખ્યા	1 થી 9	09
બે અંકની સંખ્યા	10 થી 99	90
ત્રણ અંકની સંખ્યા	100 થી 999	900
ચાર અંકની સંખ્યા	1000 થી 9999	9000
પાંચ અંકની સંખ્યા	10000 થી 99999	90000

સંખ્યા	સૌથી નાની સંખ્યા	સૌથી મોટી સંખ્યા
એક અંકની સંખ્યા	1	9
બે અંકની સંખ્યા	10	99
ત્રણ અંકની સંખ્યા	100	999
ચાર અંકની સંખ્યા	1000	9999
પાંચ અંકની સંખ્યા	10000	99999

• સ્થાનકિંમત :

➤ કોઈ પણ સંખ્યામાં આવેલા અંકોની કિંમતોને સ્થાનકિંમતો કહેવામાં આવે છે.

○ 44,698 માંના અંકોની સ્થાન કિંમત નીચે મુજબ છે.

$$8 = 8 * 10^0 = 8 * 1 = 8$$

$$9 = 9 * 10^1 = 9 * 10 = 90$$

$$6 = 6 * 10^2 = 6 * 100 = 600$$

$$4 = 4 * 10^3 = 4 * 1000 = 4000$$

$$4 = 4 * 10^4 = 4 * 10000 = 40000$$

➤ આમ કોઈ પણ સંખ્યામાં આવેલા અંકોની કિંમતો તેમના સ્થાન પર આધાર રાખે છે.

• પ્રાકૃતિક સંખ્યાઓ :

➤ ગણતરીમાં ઉપયોગમાં લેવાતી બધી જ સંખ્યાઓના સમુદાયને પ્રાકૃત સંખ્યાનો સમુદાય કહેવાય છે.

➤ નાનામાં નાની પ્રાકૃતિક સંખ્યા 1 છે.

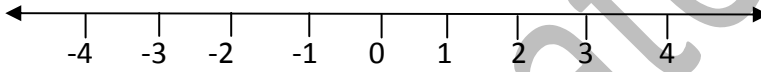
➤ $N = \{1, 2, 3, 4, 5, \dots, \infty\}$

• પૂર્ણ સંખ્યાઓ :

- જ્યારે પ્રાકૃતિક સંખ્યાઓના સમુદાયમાં (0) ઉમેરવામાં આવે છે તો તેને પૂર્ણ સંખ્યાઓનો સમુદાય કહે છે.
- નાનામાં નાની પૂર્ણ સંખ્યા 0 છે.
- શૂન્ય + પ્રાકૃતિક સંખ્યા = પૂર્ણ સંખ્યા.
- $W = \{0, 1, 2, 3, 4, 5, \dots \infty\}$

• પૂર્ણાંક સંખ્યાઓ :

- ધનાત્મક અને ઋણાત્મક ચિન્હો પર આધારિત પૂર્ણ સંખ્યાઓના સમુદાયને પૂર્ણાંક સંખ્યાઓનો સમુદાય કહે છે.
- પૂર્ણાંક સંખ્યાઓ અસંખ્ય છે.
- $I = \{\infty \dots, -3, -2, -1, 0, 1, 2, 3, \dots \infty\}$
- સંખ્યા દર્શાવતી રેખાને સંખ્યા રેખા કહે છે.

- સંખ્યા રેખા પર શૂન્ય (0) ગમે તે સ્થાને લઈ શકાય છે.
- શૂન્ય (0)ની જમણી બાજુએ ધન પૂર્ણાંકો દર્શાવાય છે.
- શૂન્ય (0)ની ડાબી બાજુએ ઋણ પૂર્ણાંકો દર્શાવાય છે.
- સંખ્યા રેખા પર કોઈ સંખ્યાની જમણી બાજુએ આવેલી સંખ્યા તે સંખ્યા તે સંખ્યા કરતાં મોટી હોય છે.
- સંખ્યા રેખા પર કોઈ સંખ્યાની ડાબી બાજુએ આવેલી સંખ્યા કરતાં નાની હોય છે.
- કોઈ પણ ધન પૂર્ણાંક, ઋણ પૂર્ણાંક કરતા મોટો હોય છે.

• સમ સંખ્યાઓ :

- 2 થી વિભાજીત થનારી પ્રાકૃતિક સંખ્યાઓના સમુદાયને સમ સંખ્યાઓનો સમુદાય કહે છે.
- $E = \{2, 4, 6, 8, \dots\}$

• વિષમ સંખ્યાઓ :

- જે સંખ્યાઓને 2 વડે ભાગતા શેષ વધે તે સંખ્યાને વિષમ સંખ્યા કહે છે.
- $O = \{1, 3, 5, 7, \dots\}$

• અવિભાજ્ય સંખ્યાઓ :

- જે સંખ્યા પોતાના વડે અથવા 1 સિવાયની અન્ય સંખ્યા વડે વિભાજીત થઈ શકતી ન હોય તે સંખ્યાને અવિભાજ્ય સંખ્યા કહે છે.
- અવિભાજ્ય સંખ્યાના અવયવ પાડી શકાતા નથી.
- $P = \{2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, \dots\}$

• વિભાજ્ય સંખ્યાઓ :

- જે સંખ્યા પોતાના વડે 1 સિવાયની અન્ય સંખ્યા વડે વિભાજીત કરી શકાયતી હોય તે સંખ્યાને વિભાજ્ય સંખ્યા કહે છે.
- વિભાજ્ય સંખ્યાના અવયવ પાડી શકાતા છે.
- $C = \{4, 6, 8, 9, 10, 12, 14, 15, \dots\}$

• સંમેય સંખ્યાઓ (પરિમેય સંખ્યા) :

- જે સંખ્યાઓને $\frac{p}{q}$, $q \neq 0$ સ્વરૂપમાં દર્શાવી શકાય તે સંખ્યાને સંમેય સંખ્યાઓ કહે છે.
- સંમેય સંખ્યાઓમાં પૂર્ણાંક તેમજ અપૂર્ણાંક સંખ્યાનો સમાવેશ થઈ શકે.
- $C = \{-\frac{2}{5}, -9, 0, 6, \frac{6}{5}, \dots\}$

• અસંમેય સંખ્યાઓ (પરિમેય સંખ્યા) :

- જે સંખ્યાઓને $\frac{p}{q}$, $q \neq 0$ સ્વરૂપમાં દર્શાવી શકાયતી નથી તે સંખ્યાને અસંમેય સંખ્યાઓ કહે છે.
- $L = \{ \sqrt{2}, \dots \}$

• વાસ્તવિક સંખ્યાઓ :

- સંમેય અને અસંમેય સંખ્યાઓ સાથે મળીને વાસ્તવિક સંખ્યાઓ બને છે.
- $A = \{ \sqrt{2}, -\frac{2}{5}, -9, 0, 6, \frac{6}{5}, \dots \}$

• માનાંક :

- જો કોઈ સંખ્યાનું ચિહ્ન અવગણીને તેને માત્ર ધન સ્વરૂપે લખીએ તો તેને આપેલી સંખ્યાનો માનાંક કહે છે.

- સંખ્યા N નો માનાંક $|N|$ થી દર્શાવાય છે.
- $|5| = 5$ અને $|-5| = 5$ અને $|0| = 0$ લેવો.

• નિરપેક્ષ મૂલ્ય :

- કોઈ પણ પ્રકારના ચિહ્નને ધ્યાનમાં લીધા વિના સંખ્યાના આંકડાકીય મૂલ્યને નિરપેક્ષ મૂલ્ય કહે છે.
- સંખ્યાનું નિરપેક્ષ મૂલ્ય દર્શાવવા મારે $||$ (માનાંક)નો ઉપયોગ થાય છે.
- જેમ કે, 10નું નિરપેક્ષ મૂલ્ય $|10|$ અને (-8) નું નિરપેક્ષ મૂલ્ય $|-8|$ લખાય.

❖ સરવાળો

- સરવાળોએ ગણિતની બૈજીક ક્રિયા છે તેને “+” ચિહ્ન વડે દર્શાવાય છે.
  - સરવાળો ગમે તે ક્રમમાં કરવામાં આવે તો પરિણામ સરખું જ મળે છે. જેને ક્રમનો ગુણધર્મ કહે છે.
    - $(-6) + 8 = 1$ અથવા $8 + (-6) = 1$
  - કોઈ પણ સંખ્યાનો સરવાળો શૂન્ય સાથે કરવામાં આવે તો પરિણામ તે જ સંખ્યા મળે છે એટલે કે શૂન્યએ સરવાળા માટે તટસ્થ સંખ્યા છે.
    - $(-6) + 0 = (-6)$ અથવા $8 + 0 = 8$ અથવા $0 + 0 = 0$
  - જો કોઈ બે સંખ્યાનો સરવાળો શૂન્ય થાય તો તે બે સંખ્યાઓ એકબીજાની વિરોધી સંખ્યા કહેવાય છે.
    - 10ની વિરોધી સંખ્યા -10 અથવા -10 ની વિરોધી સંખ્યા 10
  - કોઈ પણ ત્રણ સંખ્યા પૈકી ગમે તે બેનું જૂથ બનાવી સરવાળો કરવામાં આવે અને તેને ત્રીજી સંખ્યામાં ઉમેરવામાં આવે તો પરિણામ સરખું જ મળે છે.
    - $[(-6) + 8] + 7 = 2 + 7 = 9$ અથવા $(-6) + (8+7) = (-6) + 15 = 9$
  - ધન અને ઋણ સંખ્યાના સરવાળા માટે નીચેની બાબતોનું ધ્યાન રાખવું.

- બંને સંખ્યાઓના ચિહ્ન સરખા હોય તો ચિહ્નેને અવગણીને સરવાળો કરવો અને પરિણામમાં તે સંખ્યોનું ચુક્ત મૂકવું.

$$(-7) + (-5) = (-12)$$

- બંને સંખ્યાઓના ચિહ્ન જુદા-જુદા હોય તો તેમનાં ચિહ્નેને અવગણી બાદબાકી કરવી અને પરિણામમાં મોટી લાગતી સંખ્યાનું ચુક્ત મૂકવું.

$$7 + (-5) = 12$$

❖ બાદબાકી

- બાદબાકીએ ગણિતની બૈજીક ક્રિયા છે તેને “-” ચિહ્ન વડે દર્શાવાય છે.

- કોઈ પણ સંખ્યા બાદ કરવી એટલે તેની વિરોધી સંખ્યા ઉમેરવી.

$$\text{➤ } 3 - 4 = 3 + (-4) = -1$$

$$8 - 4 = 8 + (-4) = 4$$

❖ ગુણાકાર

- ગુણાકારએ ગણિતની બૈજીક ક્રિયા છે તેને “x” ચિહ્ન વડે દર્શાવાય છે.

- બે ધન સંખ્યાનો ગુણાકાર ધન થાય.

$$\text{➤ } 6 \times 4 = 24$$

- ધન સંખ્યા કે ઋણ સંખ્યાનો શૂન્ય સાથેનો ગુણાકાર શૂન્ય થાય.

$$\text{➤ } 0 \times 4 = 0 \quad \text{અથવા} \quad 0 \times (-9) = 0$$

- ધન અને ઋણ સંખ્યાનો ગુણાકાર ઋણ થાય.

$$\text{➤ } 6 \times (-4) = -24$$

- કોઈ પણ બે પૂર્ણાંક સંખ્યાનો ગુણાકાર ગામે તે ક્રમમાં કરવામાં આવે તોપણ પરિણામ સરખું જ મળે, જેને ક્રમનો ગુણધર્મ કહે છે.

$$\text{➤ } (-6) \times (-4) = 24 \quad \text{અથવા} \quad (-4) \times (-6) = 24$$

- ત્રણ પૂર્ણાંક સંખ્યાઓના ગુણાકાર માટે ગમે તે બે સંખ્યાઓનું જૂથ બનાવી તેના ગુણાકાર સાથે ત્રીજી સંખ્યાનો ગુણાકાર કરતા પરિણામ સરખું જ મળે, જેને ક્રમનો ગુણધર્મ કહે છે.

$$\begin{aligned} &\text{➤ } [(-5) \times 4] \times 7 = (-20) \times 7 = (-140) \\ &(-5) \times (4 \times 7) = (-5) \times 28 = (-140) \\ &[(-5) \times 7] \times 4 = (-35) \times 4 = (-140) \end{aligned}$$

- કોઈ પણ સંખ્યાને 1 વડે ગુણવાથી પરિણામ તે જ સંખ્યા મળે છે, એટલે કે 1 એ ગુણાકાર માટે તટસ્થ સંખ્યા છે.

$$\text{➤ } (-6) \times 1 = (-6) \quad \text{અથવા} \quad 4 \times 1 = 4$$

- કોઈ બે સંખ્યાનો ગુણાકાર એક થાય તો તે બે સંખ્યાઓને એકબીજાની વ્યસ્ત સંખ્યા કહેવામાં આવે છે.

$$\text{➤ } 4 \text{ ની વ્યસ્ત સંખ્યા } \frac{1}{4} \text{ છે.} \quad \text{અથવા} \quad \frac{1}{4} \text{ ની વ્યસ્ત સંખ્યા } 4 \text{ છે.}$$

❖ ભાગાકાર

- ભાગાકાર એ ગણિતની બૈજીક ક્રિયા છે તેને “÷” ચિહ્ન વડે દર્શાવાય છે.

$$24 \div 3 = 8$$

- ભાગાકાર એટલે એક સંખ્યાનો બીજી સંખ્યાના વ્યસ્ત સાથેનો ગુણાકાર.

$$6 \div 3 = 6 \times \frac{1}{3} = \frac{6}{3} = 2$$

- $6 \div 3 = 2$ માં 6ને ભાજ્ય કહેવાય છે. 2 ને ભાજક કહેવાય છે. 2 ને ભાગફળ કહેવાય છે.

$$\begin{array}{r} 6 \longleftarrow \text{ભાગફળ} \\ 4 \overline{) 25} \longleftarrow \text{ભાજ્ય} \\ \underline{24} \\ 01 \longleftarrow \text{શેષ} \end{array}$$

નોંધ :

સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકારની ક્રિયા એકસાથે કરવાની થાય ત્યારે સાદું રૂપ આપતી વખતે ભા.ગુ.સ.બા.(ભાગાકાર, ગુણાકાર, સરવાળા, બાદબાકી) એ ક્રમમાં કરાવી.

કેટલીક વિશેષ પ્રકારની સંખ્યાના યોગફળ જ્ઞાત કરવા માટેના સૂત્ર

- પ્રથમ n પ્રાકૃત સંખ્યાઓનો સરવાળો = $\frac{n(n+1)}{2}$
- પ્રથમ n પ્રાકૃત સંખ્યાઓના વર્ગોનો સરવાળો = $\frac{n(n+1)(2n+1)}{6}$
- પ્રથમ n પ્રાકૃત સંખ્યાઓના ઘનોનો સરવાળો = $\left\{\frac{n(n+1)}{2}\right\}^2$
- પ્રથમ n સમ સંખ્યાઓનો સરવાળો = $n(n+1)$
- સળંગ n સુધીની વિષમ સંખ્યાઓનો સરવાળો = $\left(\frac{n+1}{2}\right)^2$
- કોઈ એક શ્રેણી જેનાં બે ક્રમાગત પદોનું અંતર સમાન હોય તો તેનો સરવાળો = $\frac{\text{પદની સંખ્યા}(\text{પ્રથમ પદ}+\text{અંતિમ પદ})}{2}$